

Arenguseire Keskus

ARENGUSEIRE TEGEVUSKAVA 2022

2022

Sisukord

1. Uurimissuunad 2022	3
1.1. Kõrghariduse tulevik	3
1.2. Andmevabaduse tulevik	4
1.3. Rohepöörde stsenaariumid Eestis	7
2. Trendiülevaade Pikksilm. Stsenaariumide realiseerumise jälgimine	9

1. Uurimissuunad 2022

1.1. Kõrghariduse tulevik

Põhjendus	<p>Kõrgharidus seisab suurte muutuste lävel. Tööturg on tehnoloogilisest arengust, aga ka demograafilistest ja sotsiaalsetest muutustest tingituna kiiresti teisenemas. Enam ei piisa õppimise koondamisest elukaare algusse ning õppimise ja töötamise perioodid vahelduvad pidevalt.</p> <p>Kasutusele on tulnud täppisõppe (<i>just-in-time learning</i>) mõiste ehk tähtis on võimalus omandada konkreetseid oskusi parajasti siis, kui neid vajadus nende järele esile kerkib. Kõrghariduses teevad ilma mikro- ja nanokraadid ja muud erinevad „haridusampsud“ ning kasvab küpses eas õppijate osakaal. Sellel on ka järeloomid hariduse rahastamissüsteemile – kuidas tagada, et inimestel oleks võimalik tööelust aegajalt välja astuda, et teadmisi-oskusi arendada? Mitmetes riikides arutletakse niinimetatud „elukontode“ (<i>life accounts</i>) üle, kuhu koguneks osa inimeste makstud maksudest ning seda raha saaks kasutada hariduskulude katmiseks.</p> <p>Harjumuspärane kõrgharidus on jaotatud erialadeks, samal ajal kui tööturg nõuab järjest rohkem erialade omavahelist sidumist ning tugevaid üldoskusi. Traditsioonilises kraadiõppes pakutakse laia ringi erialaga haakuvaid teadmisi ja oskusi, mida õppijal võib kunagi vaja minna, aga ei pruugi. Tööandjate silmis kipub kraadiõppe väärtus langema ning kraadiõppesse astumine on õppija vaatenurgast seetõttu järjest vähem atraktiivne ajakasutus.</p> <p>Kas ja kuidas sellises olukorras traditsioonilise kraadiõppe väärtust ja tähendust säilitada? Kas kõrgharidust saaks algosadeks lahutada ja iga õppija soove ja võimeid arvestades individuaalseks tervikuks taas kokku panna? Tuues analoogia muusikatööstusest – ühe muusikapala kuulamiseks ei pea enam ammu ostma tervet heliplaati ning seda saab voogedastusplatvormil (nt Spotify) hõlpsasti kombineerida hoopis teiste artistide lugudega. Mida sellised</p>
------------------	---

	<p>arengud kõrghariduses tähendaksid koolile, õppijale ja kõrghariduse rahastamisele?</p> <p>Siin-seal maailmas on esile kerkinud kõrghariduse pakkujaid, kes seovad hariduse eest maksmise õppija hilisema edukusega tööturul. Üliõpilane maksab koolile oma õpingute eest pärast seda, kui ta on leidnud piisavalt tasuva töö. Kui piisavalt tasuvat tööd ei leia, pole ka tagasimakse kohustust.</p> <p>Platvormi-tüüpi ärimudelid koos vaba juurdepääsuga e-kursustega (MOOC) on jõudmas ka kõrgharidusse. Ülikooli kujunemine platvormiks võib tulevikus tähendada näiteks seda, et ülikooli brändi all õpetavad eraturu osapooled, kelle pakutav vastab ülikooli kvaliteeditasemele. Ülikooli põhiteenuseks oleks seega kvaliteeditähe seadmine ja sellele vastavuse hindamine, mitte enam õpetamine.</p> <p>Uurimissuuna kesksed küsimused on:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Millised muudatused võivad kõrgharidust ees oodata maailmas ja Eestis? Mida need arengud tähendaksid majandusele, kõrgkoolile ja inimesele? • Kuidas peaks muutuma kõrghariduse rahastamis põhimõtted, arvestades kõrghariduse erinevaid võimalikke arengusuundumusi? 	
Eelarve	40 000 eurot	
Ajakava	Lähteülesande koostamine, hangete või sisseostude ettevalmistamine, võtmeisikutest juhtkomisjoni ja ekspertgrupi loomine	September – oktoober 2021
	Kaastööde valmimine, vaheraport ja tagasiside juhtgrupilt	November 2021 – aprill 2022
	Lõppraport ja tulemuste tutvustamine	Mai - juuni 2022

1.2. Andmevabaduse tulevik

Põhjendus	Eesti on demokraatlik õigusriik, mille nurgakiviks on ühiskondlike protsesside läbipaistvus ja üldine avatus. Vaba juurdepääs informatsioonile ja andmetele on vajalik avaliku võimu vastutuse tagamiseks ning inimeste teadlikkuse
------------------	---

	<p>tõstmiseks ühiskonnas ja riigis toimuvast ja nende toimimisest. Lisaks võimaldavad vabad andmed avalikul sektoril efektiivsemalt toimida ning loovad uusi ärivõimalusi erasektoris.</p> <p>Teisalt on Eesti ka osa Euroopa kultuuriruumist, kus õigus privaatsusele ja eraelu puutumatusel on üks inimeste põhiõigustest. Selle ulatuslikku riivet seostatakse teaduskirjanduses võimuliialdustega, inimeste turvatunde vähenemisega, manipuleerivate äritavade levikuga jpm.</p> <p>Nii on Euroopa Liidu andmepoliitikas omandanud keskse kohta andmete kontrollitud kasutuselevõtt. Peetakse oluliseks, et inimestel tekiks oma andmetega teadlik suhe: nad saaksid ise otsustada, kellega ja mis tingimustel neid jagada (välja arvatud need olukorrad, kui õigusaktidest tuleneb oluline avalik huvi). Suuresti on aga tegemist (inimese seisukohalt) uusi intellektuaalseid ja tehnilisi väljakutseid esitava nähtusega. Eestis on Ernst&Young¹ teinud analüüsi nõusolekuteenusel, mis võimaldaks teha riigi poolt kogutud isikuandmeid inimeste personaalsete nõusolekute alusel kättesaadavaks eraettevõttele.</p> <p>Andmete üha laialdasem kasutamine uue väärtuse loomiseks majanduses ja ühiskonnas on valdkond, mille reeglistik ja parimad praktikad on alles kujunemisejärgus. Nende kujunemist mõjutavad mitmed tegurid ja trendid, millest eelviidatud Ernst&Youngi analüüs toob välja järgmised:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Eelistuste muutumine mugavuse ja privaatsuse vahel tehtavates kompromissides. Viimase paari aasta trend on positiivselt kaldu privaatsuse suunas: inimesed on muutunud andmekaitse ja privaatsuse teemas oluliselt teadlikumaks. - Trend välise (sh andmepõhise) kontrolli suurendamisele inimese käitumise üle, eesmärgiga seda jälgida, kirjeldada, ennustada ja suunata. - Trend suurenevale keerukusele ühiskonnas: spetsialiseerumisele ning protsesside keerukamaks muutumisele ka seal, kus on vaja, et need oleksid rahvastiku suuremale osale arusaadavad. Süveneb “digilõhe” erineva võimekusega inimeste võimaluste vahel. - Isikuandmete müük. Ehkki teadlikkus andmete väärtusest on üldlevinud ning tehingud andmete ja info omandamiseks on igapäevased ettevõtete jt institutsioonide jaoks, pole me ühiskonnana eriti kaugele jõudnud diskussioonis isikuandmete isikliku müügi üle. Kas isiklike andmeid on eetilise müüa? Kui jah, siis missuguseid? Kui ei, siis missuguseid? <p>See uurimissuund keskendub isikuandmete kogumise, hoidmise ja kättesaadavaks tegemise seadusandlikule baasile ja praktilisele</p>
--	---

¹ Nõusolekuteenusel analüüs. Ernst&Young, 2021.

	<p>kättesaadavusele. Andmete tulevikku vaadatakse nii andmesubjekti, andmete valdaja kui võimaliku kasutaja perspektiivist.</p> <p>Uurimuse käigus dokumenteeritakse valitud riiklike andmebaaside andmed, nende kogumise ja kasutamise seaduslikud alused ning praktiline kättesaadavus erinevatele osapooltele. Hinnatakse andmete kasutamise võimalikku majanduslikku mõju ja inimeste heaolu kasvu konkreetsetest võimalikest andmekasutustest, samuti riske, mis kaasnevad nende andmete kasutamisega.</p> <p>Tulevikku vaadatult hinnatakse erinevaid väärtuseid ja põhimõtteid, mille alusel andmeid kogutakse, hoitakse ja jagatakse ning kes on andmete tegelik omanik ja kasusaaja (sh kas inimesele makstakse tema andmete kasutamise eest või pakutakse näiteks odavamaid või tasuta teenuseid). Tulemusena pakutakse välja erinevaid arenguteid andmete kasutamiseks tulevikus ning võimalusi andmemajanduse valitsemiseks (<i>governance</i>).</p> <p>Kesksed uurimisküsimused:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kuidas ja millistel motiividel on avalikkuse ligipääsetavus riigi andmekogudele Eestis alates avaliku teabe seaduse jõustumisest 2001. a. 1. jaanuaril muutunud? Mis on olnud nende muutuste mõju (potentsiaalsetele) andmekasutajatele? - Kuidas on ligipääs avaliku sektori andmekogudele reguleeritud asjakohastes võrdlusriikides (nt Soome ja Rootsi)? - Millised on Eesti riigi kesksed valikud ja nende võimalikud tagajärjed (alternatiivsed stsenaariumid) andmemajanduse valitsemisel: riigi andmete kättesaadavaks tegemisel ja erasektoris toimuva andmevahetuse soodustamisel? 	
Eelarve	40 000 eurot	
Ajakava	Lähteülesande koostamine, hangete ja sisseostude ettevalmistamine, võtmeisikutest juhtkomisjoni ja ekspertgrupi loomine	Jaanuar – veebruar 2022
	Kaastööde valmimine, vaheraportid, tagasiside juhtgrupilt	Märts 2020 – september 2022
	Lõppraport ja tulemuste tutvustamine	Oktoober – november 2022

1.3. Rohepöörde stsenaariumid Eestis

Põhjendus	<p>Euroopa Komisjoni teatis 11. detsembrist 2019 ütleb, et rohepöörde peab samaaegselt:</p> <ul style="list-style-type: none">- viima kasvuhoonegaaside heite vastavusse looduse sidumisvõimega,- suurendama Euroopa majanduse konkurentsivõimet,- kaitsma, säilitama ja suurendama EL looduskapitali,- kaitsma kodanike tervist ja heaolu keskkonnaga seotud ohtude ja mõjude eest.- olema õiglane ja kaasav. <p>Süsinikuheite piisavalt kiires tempos vähendamise võimalusi Eestis (jõudes kliimaneutraalsuseni aastaks 2050² või ka juba aastaks 2040³) on viimastel aastatel üksjagu analüüsitud, kuid jätkuvalt on mitmeid põhimõttelisi küsimusi. Kõige tuntumad neist on arvatavasti, kas rajada Eestisse tuumajaam või mitte, kuivalju metsa raiuda, kas kasutamata maavarasid (nt muldmetallid) kaevandada või mitte. Suur tähtsus rohepöörde eesmärkide saavutamise seisukohast on näiteks valglinnastumisel ja isiklikul autol põhineval liikuvuskorraldusel – kas need trendid jätkuvad või õnnestub neid ümber pöörata?</p> <p>Riigikantselei juurde on loodud kliimapoliitika eksperdirühm, mille üheks ülesandeks on tuua esile põhimõttelised otsustuskohad, mida üht- või teistviisi lahendades on võimalik kliimaeesmärkide saavutamise tegevuskurssi oluliselt mõjutada. Rohepöörde eesmärgiks laiemas tähenduses on saavutada keskkonnaressursside säästlik kasutus kõigi ressursside ulatuses.</p> <p>Rohepöörde muudab ettevõtete ärimudeleid ja sellega ka ootusi ettevõtluskeskkonnale. Teravalt kerkib ka küsimus, kuidas ja millega täita majanduses see tühimik, mis tekib jätkusuutmatute ärimudelitega ettevõtete turult väljumisest. Tõenäoliselt vajame ringmajandust soosivaid regulatsioone, head juurdepääsu rohemajanduse jaoks kriitilistele toormetele, andmete turvalist jagamist võimaldavat digitaristut jpm. Selles arenguseires otsitakse vastust küsimusele, kuidas võib arusaam konkurentsivõimelisest ettevõtluskeskkonnast rohepöörde käigus muutuda? Millised uued tegurid omandavad võtmetähtsuse?</p> <p>Eelnevaga on seotud rohepöörde laiema ühiskondlik mõju ja surve ebavõrdsuse kasvuks, kui ühiskond jaguneb rohepöörde tulemusel võitvates ja kaotavates sektorites ja ettevõtetes tegutsejateks. Keskkonnamõju lülitamine toodete ja teenuste hindadesse kergitab hinnataset ja võib põhjustada toimetulekuraskusi.</p>
------------------	--

² Eesti kliimaambitsiooni tõstmise võimaluste analüüs. SEI Tallinn, 2019

³ Energia teekaart 2021-2030-2040. Rohetiiger, 2021

	<p>Kuidas jagada rohepöörde hinna maksmist õiglaselt eri ühiskonnagruppide vahel? Kuidas muuta rohepöörde väärtust loovaks ka nende inimeste jaoks, kes on mures igapäevase toimetuleku pärast?</p> <p>See uurimissuund käsitleb keskseid valikuid rohepöörde edasisel elluviimisel, tuginedes võimalusel eelviidatud eksperdikomisjoni tööle, ning analüüsib, millised alternatiivsed stsenaariumid rohepöörde elluviimiseks Eestis erinevate valikute või nende kombinatsioonide korral kujunevad. Lähtudes eelpoolnimetatud Euroopa Komisjoni teatises toodust, käsitletakse iga stsenaariumi puhul:</p> <ul style="list-style-type: none"> - võimalikku mõju ettevõtluskeskkonnale ja majanduse konkurentsivõimele; - võimalikku mõju Eesti loodusressursside kasutamisele optimaalse kasutustaseme seisukohast; - laiemat ühiskondlikku mõju: tulujaotusele, ebavõrdsusele jne. 										
Eelarve	40 000 eurot										
Ajakava	<table border="1"> <tr> <td>Lähteülesande koostamine, kaastööde hankimise ettevalmistamine, võtmeisikutest juhtkomisjoni ja ekspertgrupi loomine</td> <td>Jaanuar – märts 2022</td> </tr> <tr> <td>Taustaanalüüs, ettevõtluskeskkonna vaheraport jt vaheraportid, tagasiside juhtkomisjonilt</td> <td>Aprill – september 2022</td> </tr> <tr> <td>Stsenaariumid loomine</td> <td>September – detsember 2022</td> </tr> <tr> <td>Stsenaariumide kvantifitseerimine</td> <td>Jaanuar – aprill 2023</td> </tr> <tr> <td>Lõppraport ja tulemuste tutvustamine</td> <td>Mai 2023</td> </tr> </table>	Lähteülesande koostamine, kaastööde hankimise ettevalmistamine, võtmeisikutest juhtkomisjoni ja ekspertgrupi loomine	Jaanuar – märts 2022	Taustaanalüüs, ettevõtluskeskkonna vaheraport jt vaheraportid, tagasiside juhtkomisjonilt	Aprill – september 2022	Stsenaariumid loomine	September – detsember 2022	Stsenaariumide kvantifitseerimine	Jaanuar – aprill 2023	Lõppraport ja tulemuste tutvustamine	Mai 2023
Lähteülesande koostamine, kaastööde hankimise ettevalmistamine, võtmeisikutest juhtkomisjoni ja ekspertgrupi loomine	Jaanuar – märts 2022										
Taustaanalüüs, ettevõtluskeskkonna vaheraport jt vaheraportid, tagasiside juhtkomisjonilt	Aprill – september 2022										
Stsenaariumid loomine	September – detsember 2022										
Stsenaariumide kvantifitseerimine	Jaanuar – aprill 2023										
Lõppraport ja tulemuste tutvustamine	Mai 2023										

2. Trendiülevaade Pikksilm. Stsenaariumide realiseerumise jälgimine

<p>Põhjendus</p>	<p>Arenguseire Keskuse üks ülesandeid on märgata ja mõtestada Eesti jaoks olulisi tulevikuteemasid laiemalt, kui üksnes tegevuskavasse valitud uurimissuundade raames. Arenguseire Keskuse väljaandesse Pikksilm otsime jooksvalt teematõstatusi, mis vaatavad pikemalt tulevikku ning käsitlevad Eesti ühiskonna ja majanduse seisukohast olulisi võimalikke arenguid ja nendeks valmistumist. Pikksilma artiklid varustame lisaks ka ekspertide kommentaaridega, mis avavad vaadeldava arengu võimalikke tagajärgi Eesti jaoks. Lisaks korraldame (veebi)seminare ning teemaõhtuid Riigikogu liikmete ja ekspertide osalusel.</p> <p>Arenguseire seadus paneb Arenguseire Keskusele kohustuse jälgida stsenaariumide realiseerumist. 2022. aastal vaatame taas sisse aastail 2018 ja 2019 koostatud stsenaariumidesse, ajakohastame statistilised andmed ning hindame, milliste stsenaariumide realiseerumise tõenäosus on möödunud kolme aastaga suurenenud või vähenenud.</p>	
<p>Eelarve</p>	<p>10 000 eurot</p>	
<p>Ajakava</p>	<p>Uudiskiri</p>	<p>1 x kuus</p>
	<p>Teemaõhtud, veebiseminarid</p>	<p>Vähemalt 1 x kvartalis</p>
	<p>Väljaanne „Pikksilm“</p>	<p>Ekspertide artiklid valmivad ja avaldatakse ASKi infokanalites aasta jooksul jooksvalt (vähemalt 6 tükki aastas). Aasta lõpus detsembris antakse välja trükis „Pikksilm“, mis sisaldab aasta jooksul valminud artikleid.</p>

Arenguseire Keskus

Lossi plats 1a, 15165 Tallinn

arenguseire@riigikogu.ee

riigikogu.ee/arenguseire